

INITIATIV OCH FOLKOMRÖSTNINGAR
SOM DEMOKRATISKA REDSKAP

Peter Backa

www.lokus.fi

INITIATIV OCH
FOLKOMRÖSTNINGAR
SOM DEMOKRATISKA REDSKAP

Peter Backa
2009

© FÖRFATTARNA

OMSLAG & LAYOUT: PIA PETTERSSON

TRYCKERI: NORD PRINT, HELSINGFORS 2009

ISBN 978-951-9087-86-3

Tankesmedjan Lokus

INNEHÅLL

FÖRORD 6

INLEDNING OCH AVSIKTSFÖRKLARING 8

KAPITEL I:

Tesen – politiskt och religiöst förtryck i Europa, Nordamerika ett jättelikt landområde med kolonial ställning 13

Smärtgränsskissen – försök till samhällsekonomisk, politisk och moralisk förklaring 21

Västernanda – en kulturell förklaring 27

KAPITEL II:

Initiativrätten och referendum – antitesens andra steg 33

The Oregon System – hur det går till 36

Initiativ på County-nivå, steg för steg 40

Nerifrån definierade distrikt 44

KAPITEL III:

Demokrati eller bluff – något om debatten kring folkomröstningarna 47

KAPITEL IV:

Slutsatser 63

Storleken betyder allt! 64

Folkomröstningar stärker det sociala kapitalet 65

Tredje sektorn har redskap att omvandla sig till andra sektorn 66

Vem bestämmer vad som är viktigt? 67

Motsatstänkande i arbete 70

Inför lokala medborgarinitiativ och bindande folkomröstningar! 71

KAPITEL V:

Vision – hur det kunde vara om några år 75

FÖRORD

DEN KOMPETENTA MEDBORGAREN

Folkomröstningar och medborgarinitiativ har länge delat in statsvetarna och beslutsfattarna i *pros* och *cons* i diskussionen om att vitalisera demokratin i Finland och på andra håll i Norden, Europa och världen.

Debatten blir ju så lätt en å ena sidan/å andra sidan diskussion.

Å ena sidan behöver den representativa valdemokratin värnas om och förstärkas med politisk debatt och medborgerligt deltagande.

Å andra sidan kan sänkt valdeltagande och färre politiskt aktiva på sikt urholka demokratin och förutsätta fler deltagardemokratiska verktyg som nödvändiga komplement.

Båda argumenten kan ses som två sidor av samma mynt: demokrati är ju både styrelseform och livsform, om man följer Hal Kochs klassiska indelning.

Peter Backas text om lokala folkomröstningar och medborgarinitiativ kommer som en frisk fläkt från ”over there”. I USA har man en lång tradition av demokratiexperiment på nationell, federal och lokal nivå. Ingen vill ha sagt att alla experiment varit lyckade, eller att man direkt kan kopiera demokratiska handlingsmo-

deller över tid och rum. Men ingen kan heller vederhäftigt proklamera *status quo* över demokratins utveckling i vår del av globen.

Demokrati är ett ständigt pågående samtal, ett inklusivt idé- och tankeutbyte som tål och förutsätter olika opinioner och argument. Filosofen Jürgen Habermas har under de senaste åren inspirerat demokrati-debatten med modellen om deliberationer där upplysta medborgare deltar i rådslag om gemensamma angelägenheter.

Spänningen mellan en ”upplyst elit” och ”folket” kvarstår, men det handlar till syvende og sist om människosyn: Hur kompetent är medborgaren att göra sina val och dessutom argumentera för sina åsikter mellan valen?

Björn Wallén,
ordförande
Tankesmedjan Lokus

INLEDNING OCH AVSIKTSFÖRKLARING

Innan jag besökte Oregon hade jag ingen egentlig kunskap om folkomröstningarnas funktion i USA. Jag blev därför fascinerad när jag märkte hur vanliga medborgare i Halfway i nordöstra hörnet av Oregon kunde få till stånd en bindande folkomröstning på lokal nivå.

Jag har under många år i olika sammanhang funderat på demokratins problem i Finland. Jag har inte riktigt kunnat gå med på att den representativa demokratin är allt och att det som stör den, t.ex. medborgarinflytande via Policy Networks är av ondo. Jag har inte kunnat hålla med om ett resonemang som förenklat gått ut på att ”vi är valda av folket och därför är det odemokratiskt om medborgare kommer in och påverkar andra vägar”. Jag har svårt att se det odemokratiska i att nya grupper får nya möjligheter att påverka, speciellt om det gäller grupper om tidigare inte haft så mycket inflytande.

Att utnämna den representativa demokratin till den enda demokratin är speciellt svårt att gå med på när den fungerar som den gör i dagens läge, nästan hälften av de röstberättigade låter bli att rösta i kommunalval och de som röstar väljer mellan valprogram som är förvillande lika varandra.

Mina funderingar har lett mig fram till en beskrivning av den goda demokratin som lyder ungefär såhär:

Demokrati är när individer jämlikt kan påverka sin miljö, de samhälleliga och sociala sammanhang där de finns med. Det demokratiska samhället erbjuder systematiskt möjligheter att påverka alla nivåer i samhället men ger också kontinuerligt sina medborgare möjligheter att själva ta initiativet till påverkan.

Utgående från en sådan beskrivning blir de olika demokratiska procedurerna bara de redskap vi använder för att skapa demokrati; de är inte i sig demokrati. Den representativa demokratin t.ex. är viktig men den är bara ett redskap, dessutom tror jag att dess betydelse av olika orsaker minskar. Jag tycker mig också se att alla samhälleliga redskap tenderar att förkalkas och fungera sämre med tiden. Och att inget redskap är perfekt – alla har sina begränsningar och oönskade effekter. Det leder mig till att tro att *mångfalden av redskap och balans mellan dem* är det bästa sättet att garantera en fungerande demokrati. Samtidigt är jag medveten om att det finns en uppenbar risk för överdrift. Överflöd av möjligheter leder till övermättnad och passivitet.

Jag ser på initiativen och referenda i Oregon med dialektiska glasögon. Det är för mig ett självändamål, mitt mål med skrivandet är också att testa dialektikens möjligheter. Jag förklarar fenomenen genom att

se vissa som teser och andra som antiteser – allt som delar av en process. Jag påstår inte att detta är ett överlägset sätt att förklara fenomenen men jag tror att det har sin plats, att det är ett sätt bland många att göra dem begripliga. Jag har blivit mer och mer övertygad om att man kommer närmast verkligheten om man granskar ett samhällsligt fenomen ur många synvinklar och med hjälp av olika, också sinsemellan motstridiga, teorier.

Första delen av artikeln handlar om den historiska bakgrunden, jag försöker hitta ett dialektiskt mönster som förklarar folkomröstningarna.

Andra delen beskriver detaljerat hur ett initiativ och en folkomröstning går till i praktiken. Jag beskriver och indirekt erbjuder en manual.

I den tredje delen lyfter jag fram den debatt som finns kring folkomröstningarna. Detta för att belysa problemen som finns - och förhoppningarna.

De sista delarna är slutsatser och en vision av hur man kunde använda lärdomarna från Oregon i Finland utgående från vår situation i dag.

Midsommar 2009

Peter Backa

Peter Backa vid European Citizens Consultation i Helsingfors 2009.

KAPITEL 1

*Tesen –
politiskt och religiöst förtryck i Europa,
Nordamerika ett jättelikt landområde med
kolonial ställning*

Under 1500-, 1600- och början av 1700- talet strävade framförallt Spanien, Nederländerna, Frankrike och England till att lägga under sig Nordamerika som kolonier. Spanien lade under sig bl.a. det nuvarande Mexico, Texas och Kalifornien, Nederländerna grundade Nya Nederländerna, och Nya Amsterdam, det nuvarande New York, Fransmännen tog hand om bl.a. det nuvarande Louisiana och Kanada medan England tog hand om bl.a. det väldiga område som täcker North och South Carolina samt Georgia.

Resurserna som dessa landområden representerade var enorma. Pälsvverk, jordbruksprodukter, fisk, timmer fanns i överflöd och landet verkade oändligt stort för kolonialisterna. Förutsättningarna att bli rik på handel var goda.

Denna uppställning ledde, inte oväntat, i förlängningen till krig mellan kolonialmakterna, det så kallade sjuårskriget (1756–1763).

England blev efter den dominerade kolonialmakten.

Många olika grupper i Europa levde under religiöst och politiskt förtryck. Detta ledde till att de sökte sig bort, flydde till Nordamerika som hade till synes obegränsade landområden att tillgå. (Indianerna räknades självklart inte.) De förtryckta minoriteternas emigration möjliggjorde eller åtminstone försnabbade koloniseringen av Nordamerika. De berömda puritanska pilgrimerna landade i Massachusetts, Maryland blev en tillflyktsort för förtryckta katoliker, förtryckta franska

och tyska protestanter sökte sig till nuvarande North och South Carolina samt Georgia. Pennsylvania blev kväkarnas tillflyktsort, för att ta några exempel.

Men det handlade inte bara om att komma undan förtryck. Minst lika viktigt var att skapa välstånd åt sig själv. Pilgrimerna har ibland jämförts med de rika handelskompanier som också fungerade som redskap för kolonialmakterna.¹

Under England hade kolonierna i Nordamerika visserligen en del självstyre, i princip fick de sköta sina inre angelägenheter själva. Men parlamentet i London ansågs dock ha rätt att stifta lagar och bestämma skatter. Englands krig med de övriga kolonialmakterna var som nämnts framgångsrikt men kostsamt vilket gjorde att skatterna blev höga och England ansåg att kolonierna skulle bära sin del av bördan – för sitt eget försvar - som engelsmännen såg det. Detta kombinerat med regler som gjorde det svårt att bedriva självständig handel för kolonierna bäddade för spänningar som 1776 ledde till den amerikanska självständighetsförklaringen, så småningom till frihetskrig och skrivandet av konstitutionen och bildandet av USA.²

Det fanns också en religiös aspekt i sammanhanget. Många fruktade att England skulle använda sig av sin statskyrka för att skapa inflytande. Detta gjorde att många präster predikade självständighet, ofta på basen av tankar om naturliga rättigheter skriver H.J. Carman.³

Den amerikanska självständighetsförklaringen, långt på basen av Thomas Jeffersons förslag, bygger på frihet och jämlikhet, tankar som ursprungligen formulerats av John Locke.⁴ Självständighetsförklaringen tilltalade naturligtvis de som hade ekonomisk nytta av att slippa kolonialmakternas överhöghet, men den appellerade också till de fattiga som under kolonialtiden levde i stor misär. Resurserna var mycket ojämnt fördelade och de sociala spänningarna var stora. Genom självständighetsförklaringens radikala budskap riktades de fattigas vrede mot kolonialmakten, inte mot de rika i hemlandet.⁵

Carman & co skriver att självständighetsrörelsen gick tvärs igenom klasserna.

Howard Zinn kallar den amerikanska revolutionen ”en halv revolution”. Den gällde frihet från England, men samtidigt fanns det en klasskamp i bakgrunden som pågått i hundra år före självständighetsförklaringen. Men klasskampen tonades ner genom formuleringar om att alla människor är födda lika och har rättighet till liv, frihet och att söka lycka, vilket tilltalade den förtryckta klassen. Jag tror också att de stora fria landområdena i väster spelade en roll. Det är lättare att acceptera nuet och tro på en bättre framtid när det finns väldiga outnyttjade resurser inom räckhåll.

Genom detta lyckades den styrande klassen mobilisera det folkliga stöd som krävdes för att klara av England.⁶

Många av ”The Founding Fathers” fruktade demokrati i betydelsen pöbelvälde. Man ville också undvika majoritetsdiktatur. Man ville skapa garantier för att ingen instans eller person skulle få för mycket makt. Detta ville man garantera genom att skapa representanthuset och senat, ett starkt presidentämbete och fristående domstolar. Man bestämde också olika långa valperioder för olika organ på nationell nivå.⁷

Man byggde upp ett i huvudsak demokratiskt system som byggde på tanken om naturliga rättigheter och kända teorier om demokrati och maktindelning. Det man skapade liknar i mångt och mycket styrelseskicket i England, vilket också hade inspirerats av John Locke. ”The Founding Fathers” agerade mot det koloniala förtrycket med demokratiska argument, men man var inte redo att gå för långt i demokratiskt styrelseskick.

Det fanns också en mindre känd modell som man verkar ha tagit intryck av, nämligen indianernas sätt att organisera sina samhällen. Främst nämns irokesernas League of Iroquois och Huron – stammens styrelseskick. Själva uppbyggnaden av League of Iroquois var med modern terminologi en federation.

Dessa indianstammar och en del andra hade en närmast anarkistisk samhällsbyggnad i den mening att det inte fanns styrande och undersåtar, att det inte fanns starka ledare utan gruppen bestämde. Det fanns också en skillnad mellan civilt och militärt beslutande. (Vissa stammar hade också ett modernt sätt att leda en

diskussion. Ingen fick avbryta en annan talare, etiketten var t.o.m. att vara tyst en stund efter det att någon slutat tala för att ge den talaren möjlighet att fortsätta om han, eller ibland hon, kom på något mer att tillägga. Studieförbundet Vuxenskolan har utvecklat en ”ny metod” som de kallar ”rundan” som bygger just på det.) Det finns dokumenterat att bl.a. Thomas Jefferson och Benjamin Franklin var väl insatta i indianernas styrelseskick.⁸

Det verkar troligt att denna influens har funnits med när konstitutionen skrevs. Jag ser detta som en miljöfaktor i uppbyggandet av det nya samhället. Något som gjorde att antitesen blev som den blev.

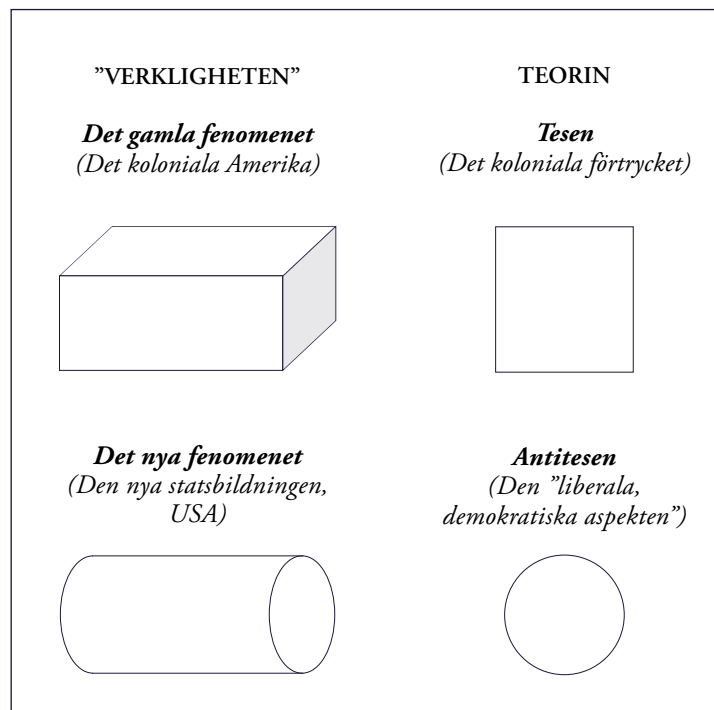
Alltså:

Bakgrunden till USA:s statsskick är alltså ett centralstyrt kolonialt system (tesen) som man opponerade sig emot.

Det man skapade var en motsats till det styrelseskick som man hade direkt och indirekt erfarenhet av. Man skapade en antites som samtidigt innehöll mycket av tesen.

Denna antites ser jag som en *aspekt* av det mångfacetterade system som skapades. Man kände förtrycket och byggde upp ickeförtrycket.

Jag vill förtydliga vad jag menar genom en simpel figur.

Det koloniala Amerika var naturligtvis en heterogen företeelse med många beaktansvärda aspekter. Alla dessa finns i ”lådan”. Jag väljer att ”svänga på lådan” så att jag bara ser ena kortsidan, en endimensionell aspekt av en komplex helhet. Det blir min tes.

Cylindern representerar det USA som bildades. Men på samma sätt svänger jag figuren så att jag bara ser en cirkel som blir min antites.

Mitt intryck av det amerikanska styrelseskicket är att det är krångligt och svårgripbart. På nationell nivå finns alla dessa organ som kors och tvärs reglerar varandra. Därtill kommer att den nationella nivån är en federation. Överskådligheten försvåras ytterligare av storleken och heterogeniteten i naturförhållanden och kultur.

Beslutsfattandet på delstatsnivå speglar långt den nationella nivån med liknande organ och kontroller.

Därunder finns den lokala nivån; County-nivån som en sorts bas kompletterad av städernas självstyre och olika skattedistrikt för t.ex. skola, hälsovård och bibliotek. Detta skapar ett sorts ”mångdubbelt lokalt medborgarskap”.

Jag har en känsla av att detta inte är enkelt för amerikanen i gemen att hålla reda på, framförallt de komplicerade nationella och delstatsnivåerna verkar svåröverskådliga. Och i och med att man inte förstår skapas det en tröskel för deltagande i beslutsprocessen. Man har antagligen svårt att se sig själv som en del av det demokratiska systemet. (Mera om förståelsens betydelse i min artikel Landsbygdsutvecklingens dialektik.)

Min slutsats är att det ursprungliga demokratiproblemet inte är helt löst.

Jag ser det så att det är upplagt för en *vidareutveckling* av den ursprungliga antitesen. Man kunde säga att antitesen inte är uttömd.

Ur ett annat, kanske mer dialektiskt, perspektiv och med dito ordval kunde man också tala om *negationens negation*. Den första negationen (eller antitesen) är det

USA man skapade. Men den antitesen var inte heller tillfredsställande och därför negeras också den, antitesen skapar i sin tur en antites.

Negationens negation som jag här tänker på är folkomröstningssystemet.

Men negationens negation brukar kallas syntes också. Jag tycker dock inte att folkomröstningarna liknar en syntes. Man kan inte säga att de på något sätt ”upphäver” det koloniala förtrycket (tesen) och den nya statsbildningen (antitesen) till en högre nivå.

Jag stannar därför vid tolkningen att folkomröstningarna är en *fortsättning* på den ”halva revolution” som Zinn talar om. (För att göra Zinn rättvisa så måste jag säga att det nog var en annan ”halvhet” han avsåg.)

Detta hindrar mig inte från att se folkomröstningssystemet också som en ”fristående” *ny antites* till ett krångligt halvdemokratiskt system.

SMÄRTGRÄNSSKISSEN – FÖRSÖK TILL SAMHÄLLSEKONOMISK, POLITISK OCH MORALISK FÖRKLARING

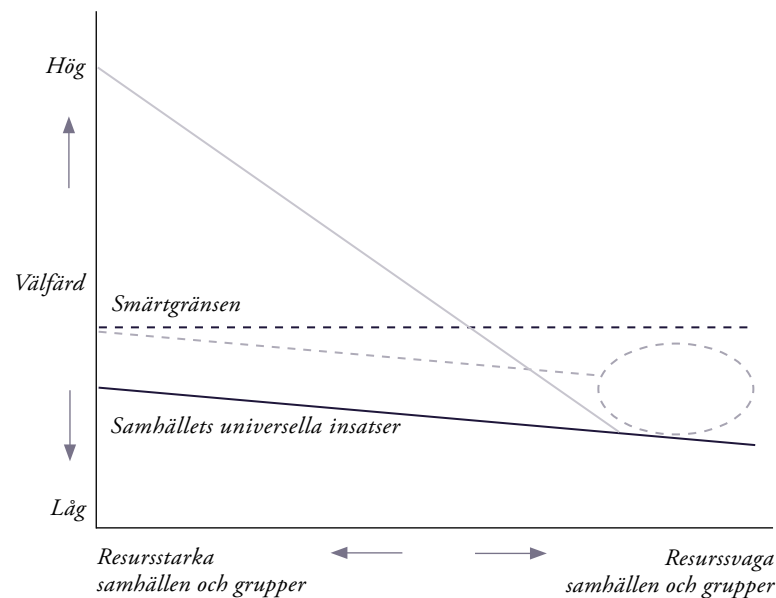
Utöver det dialektiska förklaringsförsöket vill jag också framkasta två andra modeller. Jag börjar med en tanke som jag kallar ”Smärtgränsskissen”.

När man jämför Finland med Oregon så ser man att vi i Finland har ungefär hälften större offentlig sektor. Detta är en avsevärd skillnad som utgör grunden för en delförklaring till många andra skillnader man observerar – också förekomsten av initiativ och folkomröstningar.

Jag tror att skissen kan skapa ökad förståelse av olikheter mellan länder och därmed vara användbar i många sammanhang, därför skall jag presentera den mer allmänt. Jag är dock osäker på om smärtgränsskissen är användbar när man jämför länder som finns på klart olika utvecklingsnivåer eller som i grunden är mycket olika. Men jag skulle tro att den är användbar när det gäller att jämföra länder i t.ex. EU och Nordamerika.

Nedan en figur ”smärtgränsskissen” som beskriver tankegången.

Den lodräta axeln visar ”mängden välfärd”. På den vågräta linjen finns landets olika samhällen och/eller grupper uppgradade så att de resursstarkaste, de med hög välfärd, finns till vänster. Den blå linjen blir då en logisk följd av koordinaterna. Jag går inte här in på diskussionen om hur välfärd skall mätas, här räcker det med att anta att man någotsånär kan uppskatta välfärdens nivå.

Offentliga universella åtgärder

Den heldragna svarta linjen representerar i den här skissen Oregon, den streckade svarta linjen Finland. Det som finns under de svarta linjerna kallar jag ”offentliga universella åtgärder”. Det är sånt som samhället i princip garanterar alla sina medborgare. Det kan vara grundutbildning, hälso- och socialvård, kommunikationer, säkerhet osv. (Den linjen sluttar något neråt eftersom jag antar att de resursstarka samhällena kan dra bättre nytta av den universella servicen.)

Den här linjen kan man tänka sig att mäta genom att se hur mycket resurser som avsätts av det offentliga för hela folkets välfärd. Naturligtvis kan man se uppenbara svårigheter också i den här mätningen. Skall t.ex. kostnaderna för ett kolonialt krig räknas som en satsning på det egna folkets välfärd? Men också dessa frågor förbigår jag här.

I den här artikeln har jag inte gjort några mätningar, det enda jag utgår från är att den offentliga servicen kostar ungefär 50% mer i Finland än i Oregon. Och jag antar att det betyder att det offentliga universella service också är ungefär lika mycket större i Finland.

Smärtgränsen

Den streckade röda linjen kallar jag smärtgränsen. När en grupp eller ett lokalsamhälle får problem och hamnar under den här gränsen så medger kollektivet/staten att detta är fel och bör åtgärdas.

Det finns också här uppenbara mätproblem när det gäller *ett lands* smärtgräns. Det är svårt att räkna medeltal eftersom olika sektorer har olika mätsystem, gränsen varierar över tid osv. Men jag påstår att den inte desto mindre finns.

Jag tror att det borde gå att med viss noggrannhet, från fall till fall, för en viss tid och en viss plats, fastställa ungefär var gränsen finns. Man kan t.ex. ta arbetslösheten. I ett land kan en arbetslöshetsprocent

betraktas som acceptabel medan samma procent i ett annat land ställer till stora politiska och sociala svårigheter. På det viset kan man konstatera att för arbetslösheten ligger smärtgränsen på olika nivåer i dessa länder och man kan grovt uppskatta var. Man kan ta andra liknande exempel, självmordsfrekvens, fattigdom, miljöbelastning osv.

Den tredje sektorn har också en smärtgräns. Hur omfattande måste undernärings- och fattigdomen vara innan någon organisation startar en matbank? Svaret säger något om var smärtgränsen går i det fallet. Den offentliga sektorns och den tredje sektorns smärtgräns påverkar naturligtvis varandra.

Smärtgränsen är alltså lindrigt sagt dynamisk. Trots alla dessa oundvikliga praktiska problem ser jag inget hinder för att använda smärtgränsskissen som ett teoretiskt redskap för förståelse av olikhet mellan länder.

Problemområdet

Det område som ligger under smärtgränsen men som de offentliga universella åtgärderna inte täcker är naturligtvis problematiskt. Människorna i samhället anser att något måste göras, riktade tilläggsåtgärder krävs av den offentliga sektorn, den tredje sektorn känner ett moraliskt ansvar att vidta åtgärder.

Jag har ritat in en streckad oval för att markera var åtgärder kan tänkas vidtas.

Jämförelse

Den här skissen visar att det krävs mera av riktade åtgärder i USA eftersom de universala åtgärderna är mindre och glappet till smärtgränsen därför är större. (Jag har för enkelhetens skull inte i den här skissen spekulerat i huruvida smärtgränsen borde finnas på olika nivåer också, trots att ett sånt resonemang nog skulle vara intressant. Min uppfattning är dock att *skillnaden i smärtgränsnivå är mindre* än skillnaden i nivån för universella åtgärder.)

De riktade åtgärder som kan tänkas vidtas är av många slag, t.ex. landsbygdsutveckling, program mot fattigdom osv. Jag tolkar också förekomsten av initiativrättighet till en del som en sådan riktad åtgärd. Det speciella med den är att den initieras nerifrån i motsats till så mycket annat.

Finland har inte lika stort behov av dylika specialåtgärder. Därav kan man dra slutsatsen att initiativrätten är viktigare i Oregon än i Finland.

Sammanfattat på ett vardagligare språk: Eftersom inte staten hjälper medborgarna med så mycket så har de fått rätt att hjälpa sig själva genom initiativ och folkomröstningar.

VÄSTERNANDA – EN KULTURELL FÖRKLARING

Hur kom det sig att man bara i vissa delar av USA inte nöjde sig med en representativ demokrati utan tog ett steg till?

Mina huvudsakliga förklaringar ligger i motsatstänkande och smärtgränsskissen men jag vill också sätta in detta i ett mer kulturellt sammanhang.

Man kan se initiativ och folkomröstningar också som ett utslag av en speciell västern-kultur. Det är rätt att ta saker i egna händer, överhet är av ondo osv. Jag är beredd att tro att det finns en hel del förklaringsvärde i en sådan luddig kulturell beskrivning av det heterogena landområde som vi kallar västern.

Min goda vän, en landsbygdsaktivist som numera arbetar för Rural Development Initiatives i Oregon, Maurizio Valerio, formulerade det som också andra påpekat.

”Folk här i väst anser att de kan göra sina egna lagar på samma sätt som de genom tiderna har löst allehanda praktiska problem.”

Det kan som sagt ligga något i den bedömningen. Om den håller sträck så borde de västliga staterna vara mer för folkomröstningar än de östliga.

Jag roade mig med att märka ut de stater som har folkomröstning med knappar på kartan.

Karta med knappar på en soffa. Den omtalade hundrade longituden är ungefärligt utritad strax till vänster om kartbokens mitt.

Sammanlagt 24 stater har folkomröstning. Alla i väster utom New Mexico har initiativ och folkomröstningar. Av de resterande 35 staterna har bara 10 folkomröstningar.

Tendensen är klar.

Bakom Maurizios tanke om nybyggerandans betydelse ligger högst antagligt Frederick Jackson Turners teorier om frontier – andan. Han förklarade utvecklandet av det amerikanska samhället och kulturen genom denna. När det fanns till synes oändligt mycket land att tillgå skapades en optimism och framtidstro som gjorde att man ville bygga nytt inte bara konkret utan också när det gällde t.ex. religion och samhällsskick.⁹

Men det finns också samtida forskare som hävdar att västern har en speciell kultur eller karaktär. Landsbygdsprofessorn Bruce Weber citerar det såhär:

*Historians Malone and Etulain, for example, identify (a) aridity, (b) “a common shared history ... a frontier experience,” (c) federal land ownership, and (d) “a common attachment to the mystique of the ‘wild’ as distinctive core features.” Starrs, a geographer, says that “for most Americans, the West is a realm of dryness, federal lands, expansive vistas, and abrupt relief”.*¹⁰

Men Weber går vidare i sitt resonemang (citerande Gardner, B. D.) genom att sätta med deliberativ lagstiftning som ett kännetecken för västern.

These characteristics, which flow directly from the West’s aridity, are (a) a predominately urban economy and

Maurizio Valerio

low population densities; (b) an agricultural sector with much of the output produced under irrigation; (c) an “assertive federal presence notably in land ownership, but also in debilitating legislation”; and (d) the value of the region’s resources and climate for residence and recreation.

Om det finns en reell koppling mellan folkomröstningar och kulturen i västern, vilket jag tror, så bör det beaktas när man värderar möjligheterna att överföra systemet till andra länder.

I västra USA använder man folkomröstningarna allt flitigare men de sprider sig inte österut, d.v.s. överföringen verkar inte fungera ens inom USA.

KAPITEL II

*Initiativrätten och referendum –
antitesens andra steg*

*Initiativ och referendum är metoder som används av folket för att skapa lagar eller inlägga veto mot lagar som antagits av lagstiftarna. Genom initiativet kan varje röstberättigad... få vilket förslag han än önskar med på röstsedeln för beslut. Genom referendum kan vem som helst få en lag som lagstiftarna antagit med på röstsedeln för slutgiltigt beslut. Genom detta kan vem som helst i Oregon ta ett initiativ...*¹¹ (Min översättning)

Så stolt beskriver Allen H. Eaton folkomröstningsmöjligheten i sin bok *The Story of Direct Legislation in Oregon*. Det var år 1912. Men alla är inte lika fascinerade av folkomröstningar som Eaton, låt oss återkomma till debatten litet senare och först se hur systemet är uppbyggt.

THE OREGON SYSTEM – HUR DET GÅR TILL

1902 fattade staten Oregon beslut om att införa *initiativ* och *referendum*. (Initiativ betyder att medborgare gör ett förslag till ny lag eller lagändring och det går till folkomröstning, *referendum* betyder att en lag som lagstiftarna beslutat om, på medborgarinitiativ tas upp till folkomröstning innan den vinner laga kraft. Jag förenklar ofta allt detta genom att tala om folkomröstning.) 1908 till-

kom dessutom en möjlighet till ”recall”. Det betyder att en invald kan ges sparken under pågående period.¹²

Systemet kan tillämpas på alla lagar, men inte på offentliga program och andra mindre bindande, men ibland nog så viktiga, dokument.

Systemet kan användas på delstatsnivå, County-nivå, City-nivå och ”distriktsnivå”. Det sista betyder också att vem som helst kan rita upp ett distrikt och genom folkomröstning skapa en bindande ”lag” om beskattning för visst ändamål inom det aktuella området.

Intressant är att notera att alla fysiska personer som finns i Oregon kan använda sig av systemet. (Jag uppmanades glatt av Secretary of States tjänstemän att försöka själv! ”Vi är mera inkluderande än exkluderande här i Oregon ☺”)

Processen är dock inte alldeles enkel vilket också är ett sätt att hindra okynnesomröstningsförslag, samtidigt som det också hindrar små och resurssvaga grupper att komma fram.

Processerna på de olika nivåerna och av de olika typerna av folkomröstning; initiativ, referendum och recall, skiljer sig inte mycket från varandra. Därför skall jag bara beskriva initiativprocessen på County –nivå eftersom det ger en tillräcklig bild av systemet.

Det bör tilläggas ett det finns gemensamma regler för alla County i Oregon, det är det regelverket jag här beskriver, men ett County kan dessutom ha ytterligare regler för hur folkomröstningar skall gå till.¹³

INITIATIV PÅ COUNTY-NIVÅ, STEG FÖR STEG

1.

Det börjar naturligtvis med att någon människa har något han/hon vill få beslut på och samlar en grupp omkring sig för att genomföra processen.

2.

Gruppen skriver en petition och lämnar in den till ifrågavarande Countys valmyndigheter. (County Elections Official)

Den bör innehålla:

- En beskrivning av det förslag till ny lag, regel eller ändring i existerande som man vill ha igenom. Det är mycket litet man inte kan ta initiativ till. Man kan föreslå skatter, trafikregler osv. Man kan dock inte gå in på planer och andra dokument som inte har statusen av lag eller regel på någon nivå. (Man uppmanas att rådfråga juridisk expertis när man gör skrivningen.)

Man får inte bunta ihop olika saker i samma initiativ, det måste vara en enda sak man tar upp. (Många initiativ faller på det här – man har inte lyckats kristallisera ut det man vill rösta om.) Och om man vill ändra en lag så kan

man inte bara skriva det man vill ha in utan man måste skriva in sin ändring i sitt relevanta sammanhang. I övrigt är det fritt i princip fritt fram⁴

- En blankett som visar om de som kommer att samla in namn på petitionen kommer att få betalt för arbetet, d.v.s. om man ämnar använda proffs för namninsamlingen.

- Själva ansökan om att få initiativet med på röstsedel, undertecknat av max tre ”Chief Petitioners”

- Om man kommer att använda pengar för kampanjen (vilket varierar på lokal nivå men i praktiken är ett måste på delstatsnivå) så bör man också registrera en kommitté (Detta för att man skall kunna övervaka finansieringen.)

3.

Petitionen behandlas av myndigheterna som undersöker bl.a. om initiativet berör konstitutionen och fyller formella krav.

4.

Om allt är i sin ordning skickar Countys valmyndigheter pappren till distriktets rättsmyndigheter (District Attorney) som skall skriva en sammanfattning av ini-

tiativet (Ballot Title): En rubrik på max 10 ord, en fråga på max 20 ord som röstarna skall svara ja eller nej på samt en koncis och opartisk sammanfattning av initiativet på max 175 ord. Detta går därefter tillbaka till Countyts valmyndigheter och vidare till gruppen bakom initiativet. Valmyndigheterna måste nu annonsera ut de kommande initiativen i någon väl spridd dagstidning. Man kan besvära sig mot texten liksom andra åtgärder som vidtagits av myndigheterna.

5.

När gruppen bakom initiativet fått denna sammanfattning så får man börja jobba på att skriva den blankett som man samlar namn på för initiativet. Myndigheternas sammanfattning, "title", samt reglerna för namninsamlandet skall tryckas på ena sidan och namninsamlingslistorna på den andra. Den ursprungliga initiativtexten skall endera tryckas på första sidan eller på skilt papper som skall finnas till hands när man samlar namn.

6.

När detta är klart så skall det tillbaka till valmyndigheterna som kollar att allt stämmer med den godkända "title" och att reglerna iakttagits.

Om myndigheterna ger klartecken så får initiativtagarna börja samla namn. Myndigheterna skall då samtidigt meddela hur många namnunderskrifter som be-

hövs för att få upp initiativet på röstsedeln. Procenten varierar beroende på fråga och nivå men det kan röra sig om t.ex. 15% av de registrerade röstarna.

Namninsamlandet regleras också av olika påbud. Den som samlar in måste närvara vid undertecknandet, man får inte erbjuda något i utbyte mot namnteckningen, man får inte be någon som inte är registrerad röstare att skriva på osv.

Namninsamlingen kan pågå länge. Varje år hör sig valmyndigheterna för om initiativet fortfarande är aktuellt. (På statlig nivå är dock 2 år gränsen för namninsamlandet.)

7.

När man fått ihop tillräcklig antal namnunderskrifter så skall initiativtagarna lämna in namnlistorna till valmyndigheterna. Där skall alla (om det inte är över 4.500 då man kan använda stickprov) namn kollas mot listan av registrerade väljare.

Om allt är OK så kommer initiativet med på valsedeln.

Om någon bryter mot reglerna så kan straffet bli kännbart, upp till 125.000 dollar i böter eller maximalt 5 års fängelse!

NERIFRÅN DEFINIERADE DISTRIKT

En intressant variation av detta är att man kan skapa **nya service-/skattedistrikt** inom ramen för fastighetsskatten.

(En bakomliggande omständighet är att fastighetsskatten är viktig för den lokala nivån i Oregon. Utan att försöka beskriva skattesystemet närmare så kan man säga att County och stad får i stort sätt alla sina direkta skatteinkomster från fastighetsskatten. Likaså kommer skatteinkomsterna för t.ex. gravgård, bibliotek och delvis skolväsendet från fastighetsskatten.¹⁴)

Historien om hälsostationen i Halfway – ett försök att skapa ett skattedistrikt

Underlaget för en hälsostation i Halfway är egentligen för litet. Även om alla de drygt 1800 innevanarna i området (I huvudsak Pine Valley och Eagle Valley med städerna Halfway och Richland samt Oxbow i Iron Dyke) skulle få all sin vård via den här hälsostationen så skulle det inte räcka till för kommersiell lönsamhet. Hälsostationen grundades med hjälp av ett federalt program på 70-talet. Men kampen för att hålla kliniken öppen i denna den fattigaste delen av Oregon har varit hård. Kritiskt blev det när det federala stödet drogs bort. Man försökte få olika typer av andra stöd t.ex. Federal Quality Health Care –programmet, utan framgång.

Frances Gulick

Bemanningen är inte överhövan stor. Den som sköter det mesta av vårdandet är inte legitimerad läkare utan något mellan en läkare och en sjuksköterska. En läkare kommer två gånger per månad för att övervaka verksamheten. Dessutom finns det en sjukvårdare och tre personer som jobbar med i huvudsak administrativa uppgifter. För att rädda hälsostationen i Halfway satte man igång en process som skulle skapa ett särskilt skattedistrikt för att finansiera kliniken. Frances Gulick från Halfway var en av de drivande bakom projektet.¹⁵

Processen gick till så att en grupp människor utredde vad det skulle kosta att hålla hälsostationen öppen och

slog ut det på fastighetsskatten. Alla fastigheter är värderade och i det här fallet skulle kostnaden bli 65 cent för varje 1000 dollar av fastighetsvärdet. Det skulle i praktiken ge de dryga 80 000 dollar som årligen behövs.

Som bas använde man det redan existerande skoldistriktet eftersom det området också i stort sätt är det som kliniken betjänar. *Men man kunde ha ritat ut ett helt nytt område.* (Problemet med en sådan process är pengar och tid. Myndigheterna skapar dylika områden om så krävs men de tar betalt för besväret och det tar så lång tid att man kan missa flera valomgångar.)

Processen följde i stort de ovan beskrivna initiativreglerna för County-nivån.

När myndigheterna hade granskat förslaget så beviljas gruppen rätt att samla namn. Man måste få minst 15% av de registrerade röstarna. I det här fallet kom man långt över minimigränsen, man fick 500 namn fast man bara skulle ha behövt 175. Men många av dem som skrev på gjorde det inte för att de stödde kliniken och därmed höjningen av fastighetsskatten, utan för att de ansåg att det var rätt och riktigt att man skulle rösta om frågan.

I dylika fall krävs också höranden. Det måste hållas två möten för allmänheten med representation för valmyndigheterna på county-nivå och gruppen som tagit initiativet. Där får folk komma till tals om förslaget. Dessutom skall alla självständiga towns (Halfway, Richland och Oxbow) inom området ge sitt bifall till

Rösta ja för hälsostationen (och kom på middag)!

att folkomröstning ordnas. Ca 90 personer deltog i de offentliga mötena.

När allt detta var undanstökat kunde kampanjen köra igång. Och det gjordes i äkta amerikansk stil. Och röstningen skedde i samband med primärvalen 20 maj 2008.

Samtidigt som man röstar ja eller nej till förslaget så röstar man separat också fram en styrelse för service / skattedistriktet. (Mera information om själva kliniken finns på www.pineeagleclinic.com)

Denna lokala omröstning engagerade folk. Förutom de 90 som kommit upp för att diskutera på mötena så pågick det en livlig debatt i lokaltidningen som kommer ut en gång per vecka. Hela 37 insändare och flera redaktionella artiklar tog ställning för och emot. Många deko­rerade sina gräsmattor och bilar med ja eller nej skyltar.¹⁶

Dylika omröstningar sker alltid i samband med något annat val. Röstningsprocenten blev också iögonfallande hög: Hela 75% mot normala 50%.

VALET / FOLKOMRÖSTNINGEN

Själva valsituationen blir naturligtvis ganska mångfacetterad när man kombinerar nationella, delstatliga och lokala val samt därtill folkomröstningar. Röstsedeln är inte en enkel papperslapp med ring utan en omfattande blankett.

T.ex. i valomgången hösten 2008, samtidigt som man valde Obama till president, valde man också representanter till senaten och representanthuset på nationell nivå.

På delstatsnivå valde man Sekretery of State, State Treasurer, Attorney General och folk till delstatssenaten och representanthuset. Därutöver lokala chefer av olika kaliber, bl.a. County Commissioner, borgmästare och styrelser för olika servicedistrikt.

Därutöver tog man ställning till 12 initiativ på delstatsnivå. Det gällde språkundervisning, skatteavdrag, valperioder, strängare straff för återfallsförbrytare osv. Onekligan en brokig samling av lagförslag som kanske inte alla gånger lyste av osjälviskhet och djupsinne.

Därtill kommer olika lokala initiativ man skall rösta om beroende på var man bor.

För att folk skall ha en möjlighet att förbereda sig för det omfattande valet skickas en informationstidning ut (Voters' Pamphlet). I detta fall kom två häften, på sammanlagt 200 sidor, via posten, tillsammans med röstsedeln (eller röstningshäftet kanske). Häftena innehöll information om kandidaterna till de olika posterna samt information om initiativen. Initiativen var presenterade på samma sätt som vid namninsamlingen men där fanns också många skrivelser av människor och grupper som argumenterade för eller emot något av initiativen. För en avgift om 500 dollar kan vem som vill få in sin åsikt om något av förslagen, och många utnyttjar detta.¹⁷

KAPITEL III

*Demokrati eller bluff –
något om debatten kring
folkomröstningarna*

Debatten om folkomröstningarna har funnits lika länge som systemet funnits.

Det verkar inte finnas några ”politiska” skiljelinjer i debatten berättar Summer Davis som jobbar med delstatsnivåns folkomröstningar för Secretary of State i Salem, Oregon. Det vill säga republikaner, demokrater, gröna och obundna verkar alla vara hyfsat (stundtals mycket) nöjda med systemet. De två stora använder folkomröstningsredskapet mot varandra när de är i minoritet. Och de små partierna använder det också efter bästa förmåga. Småpartierna har inte alltid så lätt att få ihop tillräckligt med namn för att få upp sina frågor på röstsedeln, men det påverkar ändå debatten och opinionerna.

Inte heller verkar det som om de lagstiftande församlingarna skulle ha något emot systemet, vilket vid första påseende kanske är litet förvånande.

Den enda grupp som verkar ha en övervägande kritisk ståndpunkt är akademiker säger Davis.

Det argument som enligt Davis oftast hörs mot folkomröstningssystemet är att det tar bort effektiviteten i de folkvalda organen, om de fattar beslut om en kontroversiell lag så kan det hända att den aldrig träder i kraft. Detta betyder att beslutsfattarna kanske inte fattar de bästa besluten utan de beslut som skapar minst konflikt. Man tar inga risker, gör hellre ingenting säger Summer Davis.

Vill man vända på steken kan man säga att initiativen behövs eftersom de beslutsfattande inte tar tag i de svåra frågorna.

Men Davis talar entusiastiskt för folkomröstningarna - åtminstone å tjänstens vägnar.¹⁸

Richard J. Ellis är ”Mark O. Hatfield Professor of Politics” vid Willamette University i Salem, Oregon. Han har skrivit en kritisk bok om folkomröstningar men uppfattas som en balanserad och kunnig kritiker. Jag skall därför nedan ta fram litet av de resonemang han kommer med.¹⁹

Ellis tar en praktisk infallsvinkel. Han bygger sin kritik på empiri och kritiserar mycket träffande och övertygande de avigsidor som uppenbarligen finns. Han jämför dock inte folkomröstningarna, den direkta demokratin, med den representativa. Detta gör att hans argumentation trots allt hänger litet i luften.

För balansens skull har jag också använt mig av professor Ian Budge från England och hans resonemang i *The new Challenge of Direct Democracy*.²⁰

Historien bakom hur folkomröstningarna spritt sig är intressant. De första som på 1800 talet tog upp frågan var radikala arbetarrörelser. En del jordbruksorganisationer var också med. Men dessa grupperingar och deras små partier kunde inte driva igenom någonting. (Enda undantaget var South Dakota där Populist Party fick majoritet i slutet av 1800-talet och drev igenom folkomröstningssystemet.) I alla andra stater var det demokrater eller, som i Oregon, republikaner som tog besluten.

Frekvensen varierar över tid. Under den radikala eran på 1910-talet liksom under depressionen användes folkomröstningarna mycket men det var kortvariga toppar. Under de senaste decennierna, från 1980 och framåt, har frekvensen hållit sig på hög nivå länge vilket är ett nytt fenomen. Olika stater har varit olika flitiga. Kalifornien, Oregon och Colorado har speciellt utmärkt sig men också Arizona, North Dakota och Washington har haft många folkomröstningar. Trots den stora populariteten under de senaste decennierna har nya stater (med undantag för Mississippi 1992 som fick ett mycket begränsat och välreglerat system) inte infört instrumentet. Det pågår visserligen en debatt om folkomröstningar i många stater men det finns stor rädsla av olika orsaker. Minoriteter är rädda att bli förtryckta. Näringslivet är rädda för strängare miljölagstiftning. Socialliberala krafter är rädda att skattetak (ett populärt mål för folkomröstningar) skulle skära i resurserna för skolor, hälsovård och sociala program osv. Det verkar med andra ord som om folkomröstningarna i huvudsak skulle förbli ett fenomen främst i västern.

De nerifrån initierade folkomröstningarnas betydelse i USA bör dock inte övervärderas. Andelen lagar som stiftas i någon stat på basen av folkliga initiativ ligger som högst på ca en tiondedel. Sådär en tredjedel av de initiativ det röstas om går igenom och blir lag.

Jag sammanfattar här den viktigaste kritiken mot folkomröstningarna i några påståenden. Sammanfattningen baserar sig främst på Ellis och Budge men också på intervjuer som jag gjort med landsbygdsutvecklare.

”Folkomröstningsfixarna har blivit big business för experter – inget för vanligt folk!”

Det är inte enkelt att skriva ett initiativ. Man måste vara duktig på såväl juridik som marknadsföring. Detta har gjort att det skapats ett skrå av folk och firmor som lever på folkomröstningar. (I Oregon har detta därtill personifierats så att namnet Bill Sizemore nämns så fort man talar om folkomröstningar. Alla verkar känna till denna konservativa politiker vars arena inte är någon vald församling utan ”folkomröstningssvängen”.)

Namninsamlandet har alltså professionaliserats. I början var det folkrörelser eller intressegrupper som samlade in namn. Men mycket snart kom pengar in i bilden.

”Pengar finns med i de allra flesta fall när det gäller namninsamlande” säger Summer Davis. Enbart i speciella fall samlas namn med helt frivilliga insatser. T.ex. när kyrkorna samlade in namn mot homosexuella äktenskap(!).

Den som kan anställa tillräckligt många namninsamlare kan få till stånd en folkomröstning kring vad som helst, vilket naturligtvis kastar en skugga över hela systemet.

En namninsamlingsfirma i Colorado deklarerar stolt ”Ge oss blanketterna så återlämnar vi dem ifyllda. Vi har gjort vetenskap av det här”. Proffsigt så det förslår. Vissa firmor garanterar ”pengarna tillbaka” om de inte lyckas samla tillräckligt med namn.

De som sköter namninsamlandet är proffs. De rekommenderas att inte odsla tid på motsträviga medborgare som inte efter tre argument skrivit på utan att gå vidare till nästa ”kund”. Detta ”rationella” sätt att samla namn är förstås effektivt men gynnar ytlighet och fördjupar inte direkt demokratin.

Men det finns ett annat sätt att tolka det att folk skriver på utan att sätta sig in i frågan. Man anser sig helt enkelt göra en medborgerlig plikt genom att hjälpa någon att få sitt förslag på röstsedeln för avgörande. (Francis Gullick menar att en del skrev på hennes initiativ inte för att de stödde det utan för att de ansåg att det var en bra fråga att rösta om. Att notera är att hon fick 500 underskrifter på sin petition men bara 444 röster för sitt förslag.)

En icke oväntad skillnad mellan olika stora stater finns. Det är nästan omöjligt att med frivilliga krafter få ihop tillräckligt med namn i det folkrika Kalifornien medan det ännu kan fungera någorlunda i det lilla Idaho. (”Marknadspriset” för att komma med på röstsedeln ligger i Kalifornien mellan en och två miljoner medan det i Idaho räcker med 60.000 – 70.000\$.)

Det är litet förvånande att ingen i den amerikanska debatten verkar dra några slutsatser av detta.

Orden vägs på guldvåg...

När det gäller en folkomröstning så är det, i motsats till personvalen, ingen människa i huvudrollen, bara en text. Detta gör texten viktig. Summer Davis berättar om ”title shopping”, det betyder att initiativproffsen lämnar in flera initiativ med i stort sätt samma innehåll och sedan väljer de att försöka samla in namn för det initiativ som fått den bästa ordalydelsen av myndigheterna.

Ellis beskriver också hur avgörande det kan vara att få med lämpliga värdeladdade ord. Huruvida uttrycket ”affirmative action” (kan ungefär översättas med ”positiv diskriminering”) har funnits med i ”title” lär ha varit avgörande i flera omröstningar.

Dylikt kan naturligtvis ses som ett problem med folkomröstningar. Men jag undrar om det är så mycket mera demokratiskt när man väljer personer, kanske mera på basen av utstrålning och utseende än på basen av verksamhet och uttalanden. Problemet med de värdeladdade orden som Ellis lyfter fram är kanske inte så besvärande om man ser det i ett större sammanhang.

Man måste också komma ihåg att i USA är politik ”big business” som regel, inte undantag. De som väljs in i olika organ gör det med stora budgeter och professionalismen är knappast mindre hos dem som planerar personvalskampanjerna.

Budge framhåller också i sin bedömning av de amerikanska folkomröstningarna att idealism i arbetet för ett initiativ ibland uppväger en stor budget.

”Politikerna och partierna gör folkomröstningarna till slagträn och kampanjmetoder”

Pete Wilson kandiderade för guvernörsposten i Kalifornien. Han utnyttjade folkomröstningsredskapet till fullo. Han använde det i sin valkampanj genom att själv skriva populära initiativ och sedan göra stora kampanjer kring dem, parallellt med att han kandiderade för guvernörsposten. Detta gav stor publicitet men också en annan fördel. Det finns regler för hur medel till en valkampanj skall samlas in. Dessa gäller inte för folkomröstningskampanjer. Wilson kunde därför driva en mycket mer omfattande kampanj totalt genom att samköra de olika kampanjerna.

Samtidigt lyckades Wilson rycka åt sig initiativet i politiken. Genom stora kampanjer för radikalt konservativa förslag fokuserades intresset kring dessa frågor. Det gällde ofta skatter och offentliganställdas fackliga frågor. Wilsons kampanjmiljoner rullade ut i god fart. Men under hotet av att de radikala konservativa förslagen skulle röstas igenom startades motkampanjer. Och också här rullade miljonerna. Slutresultatet blev att Wilson satte agendan, hans motståndare fick fullt upp med att motarbeta honom och han inte satsa krafter på att föra fram egna politiska frågor.

Som guvernör (jo han blev invald) använde sig Wilson också av folkomröstningar. När han lade fram sina lagförslag inför representanthuset i Kalifornien hotade han ibland med att om de inte antogs så skulle han driva dem som folkomröstningsfrågor.

Wilson var exceptionellt skicklig. Men han är långtifrån den enda politikern som använder folkomröstningarna som en del av sina politiska styrmedel.

Det ironiska, menar Ellis, är att ett redskap som skulle vara folkets sätt att hålla politikerna på mattan blev ett effektivt medel för åtminstone vissa politiker att öka sin makt.

Budge kommer med en annan synpunkt. Han beklagar närmast att partierna inte är mera synliga i folkomröstningarna. Han ser nämligen partierna som en balanserande faktor som kunde föra in mer deliberativa element. Partierna kunde också bidra genom att föra fram information och analysera initiativen ur ideologisk synpunkt.

”Det är majoritetsdiktatur!”

I alla delstater krävs kvalificerad majoritet i de lagstiftande församlingarna för att ändra konstitutionen. Dessutom finns det krav på kvalificerad majoritet för vissa andra beslut, t.ex. om man vill rösta ner guvernören.

När det gäller folkomröstningar gäller ofta lindrigare regler. 51% kan i vissa stater besluta om i stort sätt vad som helst. Vissa stater har visserligen olika typer av begränsningar. T.ex. Wyoming, har regler som gör att man räknar de som inte röstat som nejroster. Trots detta så kan man över lag säga att folkomröstningar har lättare regler om kvalificerad majoritet än de lagstiftande församlingarna.

Ellis förklarar detta med att det finns en starkt rotad misstro mot politiker i USA. Däremot tror man naivt på "folket".

För minoriteter är detta hotfullt. Den balanserade beslutsapparaten som så målmedvetet byggdes upp i USA när man skapade konstitutionen, är till stora delar satt ur spel. Exemplet ovan om hur kyrkorna användes som insamlingsställen för lag mot homosexuella äktenskap ger en fingervisning om att risken för minoritetsförtryck finns.

Jennifer Watkins, utvecklingsdirektör på Baker County framhåller att speciellt de rurala områdena lider av folkomröstningsinstrumentet. De stora städerna har så mycket röstare så de diktar hur lagarna skall se ut, och det är inte alltid bra för landsbygden.²¹

Budges argumenterar för att det inte behöver bli så – ja att det inte finns speciellt stor risk ens. Han utgår från att partierna bör vara aktiva länkar vid folkomröstningarna och att detta skulle betyda att minoriteterna skulle ha ett lika bra skydd som under den representativa demokratin. Budge anser att beslutsfattande genom direkt demokrati kan skötas lika deliberativt som genom representativ demokrati.

Om partierna skulle ha gått med i diskussionen om homosexuella äktenskap så kunde det kanske ha förändrat debatten.

Samtidigt erkänner nog Budge att bestående minoriteter (t.ex. etniska, religiösa eller sexuella) kan ha problem under såväl direkt som representativ demokrati.

"Dåliga lagar" säger Jim Azomano.

Hans lösning är att låta minoriteter ha självbestämmande över egna angelägenheter. Han tar historiska exempel på hur trossamfund har haft betydande självständighet inom en stat. Han tänker sig att de som tillhör en minoritet skulle kunna registrera sig i något slag av organisation som skulle ha betydande självstyre inom nationen.

"Folkomröstningarna ger dålig lagstiftning – folk är inte insatta"

Jim Azumano som jobbat med landsbygdsutveckling på guvernörens kansli, menar att lagstiftningsarbete är för komplicerat att brytas ner till enkla ja eller nej frågor som man kan göra folkomröstningar om. Resulta-

tet blir att man får en lagstiftning som är motstridig. När man t.ex. röstar igenom ett skattetak så anvisar man inte samtidigt om hur pengarna skall räcka till för den service som folk ändå anser att de skall ha. Ett problem är också att man i en folkomröstning inte söker samförståndslösningar som kan ge alla en lagstiftning som de kan leva med.²²

Här är Budge igen av annan åsikt. Han hävdar på basen av T.E. Cronins forskning från 1986 att initiativen inte har gett sämre lagstiftning än lagstiftarna. Inte heller speciellt annorlunda lagstiftning. Men i vissa fall har initiativen lyft fram viktiga frågor som har förbi-gått lagstiftarna.

Budges utgångspunkt är en annan än det praktiska som Ellis och många av dem jag talat med framför. Budge utgår från att samhället har förändrats sedan den representativa demokratin skapades. Då representerade de lagstiftande en stor del av den utbildade intelligenta medan folket var obildat. Nu finns bildningen och sakkunskapen minst lika mycket utanför de lagstiftande församlingarna. Finns det då goda argument för att utesluta alla andra från beslutsfattandet? Likaså framhåller han att informationsspridningen utvecklats enormt. Den som vill kan enkelt hålla sig ajour med den politiska debatten. Och många gör det, men de har svårt att påverka vilket troligen leder till apati enligt Budge.

Och vad är egentligen sakkunskap när det gäller att välja lagar man skall leva under? Hur skall den bedömas?

Är människornas vardagliga erfarenheter och moraliska överväganden mindre värda än expertutlåtanden?

”Domstolarna överbelastas när de tvingas lösa konflikterna och rätta felen”

Genom folkomröstning kan medborgarna stoppa lagar som de lagstiftande församlingarna stiftat. Men det fungerar också andra vägen. I viss mån kan lagstiftarna rätta till misslyckade lagar som tillkommit via folkomröstning. Men det är ändå domstolarna som får göra grovjobbet.

Det börjar redan när ”title”, d.v.s. rubriceringen, frågeställningen och sammanfattningen av initiativet, skall fastställas för namninsamlingslistorna. De professionella initiativmakarna går ofta till domstol för att få fram den bästa möjliga formuleringen. Och motståndarna gör på samma sätt, de försöker få en mer ”avslöjande” beskrivning av initiativet. Samtidigt som de lyckas försena namninsamlandet med någon månad.

Under perioden 1999-2000 gick 92 av 146 texter till domstol och ca hälften omformulerades vilket är en betänkelig aktivitet eftersom domstolar egentligen inte borde syssla med lagstiftningsfrågor.

Men den verkliga domstolssvängen börjar om initiativet vinner i en folkomröstning.

En folkomröstning ger ett ja eller ett nej. Det finns inget inbyggt tillräckligt deliberativt element som kunde leda till en för alla acceptabel kompromiss. Det betyder att det finns förlorare. Ett initiativ som gav adopterade

barn rätt att få veta vem som är deras biologiska föräldrar stämde för att det bröt mot de kontrakt som de biologiska föräldrarna hade med adoptionsbyråerna. Ett initiativ som begränsade fackföreningarnas möjligheter till politisk aktivitet stämde naturligtvis av fackföreningarna. Och så vidare.

Kalifornien är värst, två tredjedelar av de initiativ som går igenom hamnar i domstolen.

Rättegångskostnaderna för att attackera eller försvara ett initiativ efter att det vunnit omröstningen skall läggas till det som det kostar att samla in namn och att driva kampanj för initiativet i tidningar och TV. Summan blir stor!

Detta argument kan man inte annat än hålla med om. Systemet är inte väl byggt. Det varierar från stat till stat men domstolarna tenderar att ha en överstor roll i sammanhanget.

Men man måste ändå sätta in fenomenet mot bakgrunden av att domstolarna i USA verkar användas mera och för att lösa fler typer av konflikter än vi är vana med från Finland.

Sammantaget så får jag en liten obehaglig känsla när jag läser Ellis kritik av den direkta demokratin. Han beskriver väldigt problemen och det finns ingen orsak att tro att han inte gör det ärligt och uppriktigt. Men samtidigt verkar det som om han tar för givet att den representativa demokratin a priori är överlägsen. Eller är det så att Ellis egentligen är emot demokrati överhuvudtaget? Man

måste faktiskt ställa sig den frågan. Detta gäller inte bara Ellis kritik av folkomröstningarna utan också många andras. Visst är det svårt för vanligt folk att ta ställning till frågor om lagstiftning. Men är det faktiskt lättare att i ett allmänt val vaska fram den kandidat som kommer att skapa de lagar man vill ha?

Jag undrar om valkampanjen och valet av Arnold Schwarzenegger till guvernör var ett gott exempel på demokratiska principer och upplyst röstningsbeteende, för att ta exempel från det ofta nämnda Kalifornien?

Ian Budge skriver att det är svårt att argumentera mot direkt demokrati utan att också argumentera mot demokrati i allmänhet. Den påminnelsen kan behövas.

I detta sammanhang för det för långt att börja fundera på demokratins problem i allmänhet. Därför får det här axplocket ur debattfloran, inklusive de egna reflektionerna, räcka.

Min anspråkslösa sammanfattning av debatten är att det finns diametralt olika åsikter om folkomröstningarna i USA. De olika staternas sätt att bygga upp systemet med folkomröstningar varierar också betydligt, den kritik som riktas mot systemet riktas främst mot systemen i Kalifornien och Oregon.

Alla jag intervjuat har haft något kritiskt att säga om folkomröstningarna. Men få har helt velat slopa dem. Trots alla skevheter så verkar folk, också i Oregon, att tycka systemet är värt att bevara.

KAPITEL IV

Slutsatser

STORLEKEN BETYDER ALLT!

Jag har något förbluffats av att ingen debattör jag har stött på (mina efterforskningar utgående från lokalbiblioteket i Halfway har för all del varit begränsade) har betonat storlekens betydelse. Ellis forskning visade på skillnader mellan olika stora stater men det är allt. Ingen har haft något ont att säga om folkomröstningar på County-, City- eller distriktsnivå!

Om man ser litet på vad som lyfts fram som problem så är det kanske inte så konstigt att kritiken lyser med sin frånvaro. På lokal nivå (nu talar jag inte om storstäder typ Portland med ca 500 000 utan mera om Baker med 10 000 innevånare) finns det knappast risk för att ”big business” vill eller kan spela en stor roll i en folkomröstning. Inte heller bildas det ett skrå av folkomröstningsfixare utan det förblir en demokratisk möjlighet för vanligt folk, just som det var tänkt.

Folk jag talat med har också ansett att frågor på lokal nivå är mer överblickbara och enklare att ta ställning till än frågorna på delstatsnivå, en plausibel ståndpunkt.

Man kan högst antagligen få bra beslut på lokal nivå. Dessutom kan debatten skötas i gathörnen och på saloonen, inte bara via media. (Så gick det till när man röstade om hälsostationen i Halfway.)

Eftersom de stora pengarna saknas så minskar intresset att gå till domstolarna också betydligt.

Minoritetsproblematiken finns kvar. Men jag tror också att den är mindre på lokal nivå. Jag vill citera Steve Backstrom som är chefredaktör på den lokala tidningen Hells Canyon Journal i Halfway: ”I ett litet samhälle som det här så tenderar folk att vara litet mera ansvarsfulla och respektfulla... Det finns ingenstans att gömma sig... Om man säger något eller gör något så vet praktiskt taget hela samhället om det...”²³

FOLKOMRÖSTNINGAR STÄRKER DET SOCIALA KAPITALET

Maurizio Valerio, min vän från Italien, numera Oregon, säger att det civila samhället i Oregon är starkare än i Italien. Folk känner att deras åsikt har betydelse. Man skriver hela tiden på namnlistor, uppvaktar beslutsfattare och går med på stadsstyrelsens möten för att föra fram sina frågor. Det verkar konstant finnas publik när beslutsfattarna håller möten på lokal nivå. Folk verkar bry sig.

Jag tror att en bidragande orsak till det starka civilsamhället är folkomröstningarna, liksom naturligtvis också tvärtom; folkomröstningarna är ett resultat av den starka känslan för medborgaraktivitet.

Jag skulle drista mig att påstå att det sociala kapitalet stärks av att möjligheten finns för grupper och

t.o.m. individer att göra initiativ som i slutändan kan bli lag.

TREDJE SEKTORN HAR REDSKAP ATT OMVANDLA SIG TILL ANDRA SEKTORN

Om man ser på fenomenet initiativ och folkomröstningar i ljuset av samhällets uppdelning i den första sektorn (näringslivet), den andra sektorn (det offentliga) och den tredje sektorn (det frivilliga), så får systemet ibland en karaktär av **redskap för omvandling** av den tredje sektorn till den andra.

Utgångspunkten är ofta att man har en service som på något sätt sköts frivilligt eller med insamlade medel.

Någon anser att denna verksamhet bör skötas av det offentliga, man tar ett initiativ och det blir folkomröstning.

Då (om det blir ja i omröstningen) blir verksamheten offentlig, d.v.s. den finansieras genom obligatoriska skatter i stället för med frivilliga bidrag och arbetsinsatser. Samtidigt väljs en styrelse för den verksamhet man röstar om. I praktiken nomineras och väljs ofta de som arbetat med verksamheten på frivillig bas in till denna styrelse, åtminstone i första skedet.

Man har alltså omvandlat en frivillig verksamhet till en offentlig.

I Finland har man ofta gjort liknande omvandlingar. Den tredje sektorn har statat upp en verksamhet som kommunen så småningom tar över. Det finns många fall där detta varit tanken från början. Verksamheten startas för att bevisa behovet och att systemet fungerar men i långa loppet är det för tungt för tredje sektorn, t.ex. någon lokal förening, att upprätthålla.

Skillnaden mellan det oregonska systemet och det finländska är att man i Oregon skapar en särskild skatt för ändamålet och en särskild styrelse medan man i Finland finansierar med kommunalskatt och statsbidrag och beslutsfattandet försvinner oftast in i kommunens organ.

Det oregonska systemet skapar onekligen ett brokigt lapptäcke med många skatter att betala och många styrelser att välja. Men man ser vad man betalar för och man kan se hur pengarna används genom att följa med hur verksamheten sköts, genomskinligheten är överlägset större.

VEM BESTÄMMER VAD SOM ÄR VIKTIGT?

När man studerar vilka frågor som betraktas som viktiga i samhällsdebatten och av folk i allmänhet brukar

man använda sig av teorin om Agenda Setting.²⁴ (Maxwell McCombs är en av den här teorins fäder.) Genom empiriska studier kan man påvisa att massmedia kraftigt påverkar vad som anses viktigt och vad som avgör folks beteende vid val och andra samhälleliga ställningstaganden. Det som tidningarna skriver om och TV visar uppfattas av medborgarna som viktiga frågor, med sådär en månads fördröjning. Fakta i fallet verkar ha mindre betydelse. T.ex. kan folk börja prioritera brottsbekämpningen högt om media uppmärksammar brott, trots att brottsligheten inte i verkligheten ökat.

Medias makt utsträcker sig dock inte enbart till vad man anser är viktigt utan också perspektivet eller *hur* man ser på en fråga. Av detta följer att media också påverkar våra åsikter. Politiken är med andra ord i händerna på media.

Men man har också konstaterat att politiska beslutsfattare har goda möjligheter att påverka agendan genom att lyfta fram frågor. Bl.a. har man forskat i USA:s presidents ganska stora möjligheter att sätta agenda. Intresseorganisationer och företag har också möjligheter att påverka agendan. Men påverkan går i huvudsak ändå via medias aktiva agerande. Man kunde säga att politiker och intresseorganisationer påverkar medias agenda som i sin tur påverkar medborgarnas agenda. I sin bok skriver McCombs att agenda sättandet ligger i hjärtat av den politiska demokratin. Fenomenet är med andra ord centralt i diskussionen om demokratin. (Sid. 33)

Den vanliga medborgaren har däremot mycket svårt att få upp en fråga på agendan.

Medborgarinitiativen ger dock en sådan möjlighet. Som ovan konstaterats lyckades guvernören i Kalifornien väl. En annan observation ovan är att de små partierna i Oregon kontinuerligt tar många initiativ men få går ända fram till en folkomröstning. Jag drar slutsatsen att de gör det för att de vill lyfta fram någon speciell fråga på agendan.

Initiativet till en hälsostation i Halfway lyfte också upp hälsofrågorna högt på den lokala agendan, så högt att valdeltagandet blev hälften större än normalt. Pressen fanns också här med, lokaltidningen skrev mycket om hälsostationen inför folkomröstningen/valet. Utan att förringa en liten veckotidning måste man ändå anta att personliga erfarenheter av hälsovård spelade en större roll i det sammanhanget. McCombs konstaterar (Sid. 9.) att personliga erfarenheter kan vara en kraftfullare lärare än media när det gäller frågor som påverkar det dagliga livet.

I Finland finns det inga parlamentariska möjligheter för en medborgare att få upp en fråga på den samhälleliga agendan varken nationellt eller lokalt. Medborgarinitiativ finns men de mynnar ut i intet i den mening att beslutsfattarna ändå måste ta upp dem för att de skall gå vidare.

Medborgarinitiativ som leder till bindande folkomröstningar skall öka demokratin också genom medborgarna skulle kunna sätta agenda!

MOTSATSTÄNKANDE I ARBETE

Dialektiken finns på flera nivåer som arbetar parallellt. Den stora spirallrörelsen jag föreslagit startar i europeiskt förtryck och fortsätter över självständighetsförklaringen och konstitutionen för att slutligen ”Go West” och materialiseras som folkomröstningar.

Men det finns också dialektiska processer på lägre nivå. Ett utmärkt exempel är det som Ellis skriver: Man har i USA ett stort förakt för politiker vilket har lett till att man på allehanda sätt försöker minska deras makt, hur demokratiskt de än blivit valda. Detta leder till en tendens att inte bevilja de lagstiftande församlingarna någon möjlighet att inkräkta på den direkta demokratin, d.v.s. folkomröstningarna.

Janken Myrdal ²⁵ påpekar att vi människor har en tendens att gå till överdrift. I detta fall har man först överdrivit balans mellan olika organ och därmed fått ett mångdubbelt indirekt och krångligt system. Detta leder till en reaktion som i sin tur gått till överdrift. Ellis visar att man också lyckats överdriva det enkla raka sättet att folket beslutar direkt. Och då skapas ett behov för nytt motsatstänkande.

Här förklarar Shot in the eye (Nez perce indian) med en spiral hur livet ser ut..

INFÖR LOKALA MEDBORGARINITIATIV OCH BINDANDE FOLKOMRÖSTNINGAR!

En för mig lockande tanke är att överföra initiativrätten och de bindande folkomröstningarna till Finland. Det skulle kunna ses som en antites mot den centraliseringsutveckling som pågår här. Det skulle kanske likna en lånad syntes på det viset att man tar det bästa av folkomröstningserfarenheterna i USA och planterar om dem i Finland.

En dylik omplantering måste naturligtvis ske med eftertanke och man bör vara medveten om svårigheterna att föra över erfarenheter mellan kulturer.

Jag ser i Finland byarörelsen som en frontier – rörelse med en geografisk bas. Byarådets inställning är, och har varit sedan rörelsen uppkom på 70-talet, att byn måste ta ansvar för sin egen utveckling. Inom byarörelsen kan man ana en misstänksamhet mot kommun och stat. Man anser, ofta med rätta, att man blivit lämnad åt sitt öde av välfärdssamhället. Jag påstår att andan i byarörelsen liknar nybyggerandan. Detta gör att jag tror att det åtminstone i någon mån finns ett gynnsamt kulturellt klimat för denna form av direkt demokrati.

Den starka kommunala nivån i Finland är en annan faktor som måste tas med när man planerar för omplantering.

Möjligheten att medborgare kan initiera och fatta riktiga beslut skulle kunna vara en långt kraftigare medicin mot demokratins anemi än många andra halv-danna förslag som gjorts t.ex. med målet att höja röstningsaktiviteten.

Så låt oss göra det!

KAPITEL V

Vision

– hur det kunde vara om några år...

Låt oss anta att Finland har stiftat en lag som möjliggör bindande lokala folkomröstningar på områden som är mindre än en hel kommun. Hur skulle det kunna se ut i praktiken? För att ge tankeleken en fast punkt att utgå från har jag tagit Jeppo som utgångspunkt. Jeppo, med ca 1000 innevånare, har fram till medlet av 70-talet varit en självständig kommun men är nu en by i Nykarleby.

JEPP0 2020

När lagen om lokala folkomröstningar trädde i kraft såg byrådet sin chans att använda det nya redskapet för att utveckla välfärden i Jeppo. Man började strategiskt och omarbetade sin byaplan så att den fokuserade på problem som man inte kunnat tackla tidigare, trots att man varit väl medveten om dem, men nu kunde arbeta med genom initiativ och folkomröstningsrätten. För att garantera bybornas helhjärtade stöd för planen genomfördes en omfattande planeringsprocess. Alla fick säga sitt och man diskuterade till dess man var överens.

1.

Första projektet var att initiera en folkomröstning kring själva byrådet. Målet var att skapa en fast organisation med resurser för att hantera kommande ut-

vecklingsarbete. Det var inte några, stora omvälvande saker man ville åstadkomma, ett bindande reglemente för byrådets arbete (enliga goda demokratiska principer) och resurser för att kunna anställa en person för koordinering och bekosta nödvändig administration.

Byrådet formulerade detta förslag som det skisserats i byaplanen. Jeppoborna fastslog att det skulle behövas 50 000 € per år för verksamheten.

En speciell finess var att sommarboende kunde registrera sig som Jeppobor. Det betyder att de också måste betala i de projekt som röstas igenom, men de har rösträtt när det besluts om dem.

Första steget var att få detta formulerat i en sådan form att byborna kunde säga ja eller nej till det och så att det inte stred mot lag. För detta anlätade byrådet en jurist med rötterna i Jeppo.

Andra steget var att få formuleringen godkänd av häradsrätten som hade en nyinrättad avdelning för folkomröstningar. Häradsrätten hörde Jeppoborna under två diskussionstillfällen och kom med ett förslag som innehöll bl.a. definition av Jeppo bys gränser, fastställande av omröstningspropositionen och ett datum för folkomröstningen.

Häradsrätten granskade också noggrant - och förbättrade - förslaget till omröstningstext dvs. det man skulle rösta ja eller nej till. Texten måste vara enkel och entydig. Förslaget fick inte heller väsentligt inkräkta på några berörda medborgares eller instansers intressen.

Speciellt viktigt är att en folkomröstning inte drabbar någon bestående minoritet som är dömd att systematiskt förlora i omröstningssituationer. Om det verkar finnas en sådan minoritet ordnas förlikningsförfarande, och om detta inte leder till samstämmighet förkastas omröstningsinitiativet.

När texten var formulerad utlystes en besvärstid. När den gått ut kunde ingen längre komma med anmärkningar kring folkomröstningen - oberoende av utgången.

Men kommunen, i detta fall Nykarleby stad, har en speciell roll i processen. Om en folkomröstning skall ordnas inom kommunens område bör fullmäktige uttala sig i frågan och har också rätt att komma med ett motförslag som då ställs emot det ursprungliga förslaget. Då röstar man inte ja eller nej till ett förslag utan man röstar för det ena eller det andra.

Samma rätt har också den regionala utvecklingsmyndigheten, i detta fall Österbottens förbund. Men förbundet blandar sig sällan i lokala omröstningsfrågor.

När Nykarleby fullmäktige fick pappret väckte det uppståndelse. Man var inte alls villig att gå Jeppoborna till mötes. Nykarleby stad besvarade sig till hovrätten på den grund att om Jeppo började sköta sin egen utveckling så skulle Nykarleby ha mindre möjligheter till effektivt utvecklingsarbete. Besväret förkastades direkt. Stadens intressen skadades inte av att Jeppo utvecklas enligt egen modell ansåg hovrätten.

Men fullmäktige i Nykarleby gav sig inte. Man beförde att kommunen skulle splittras och man ville inte skapa ett farligt prejudikat. Fullmäktige använde sin rätt att komma med ett motförslag. Man föreslog att man nog skulle höja skatten i Jeppo, men bara litet, och alla pengar som kom in via den nya skatten skulle användas för utvecklingen i Jeppo och dessutom skulle staden sköta och bekosta administrationen av verksamheten så att man skulle kunna använda pengarna effektivare, men det skulle gå via stadens budget och vara underställt stadens beslutande organ.

Fullmäktige fick på samma sätt som Jeppoborna gå till häradsrätten för att få sin text granskad. Eftersom kommunen kommit in med ett motförslag ändrades också uppläggningsen av omröstningen. Nu skulle man inte rösta ja eller nej utan välja mellan de båda förslagen.

När detta var avgjort kunde Jeppoborna börja samla in namn på en petition för att få till stånd själva folkomröstningen. 20% av de röstberättigade i det tilltänkta området måste kräva en folkomröstning för att en sådan ska ordnas. Detta gör att folk inte lättvindigt försöker få till stånd en folkomröstning. Jeppoborna fick enkelt ihop sina namn.

Omröstningsdagen kom, i samband med EU-valet. Stadens listiga motdrag splittrade inte Jeppoborna nämnvärt. Byaplanen innehöll många åtgärder som man ville se förverkligade och detta var nyckeln. Folkomröstningen slutade i seger för Jeppo byråds ursprungliga förslag.

Eftersom en konflikt hade uppstått i samband med initiativet i Jeppo hade processen dragit ut på tiden. Det gick ett år till alla juridiska och politiska svängar. Om man hade lyckats komma till en lösning i godo hade allt gått snabbare och smidigare och även kostat mindre. Men det lyckades man inte med den här gången.

Den första övningen i folkomröstningens ädla men byråkratiska konst var den svåraste. Nu gick det lättare när Jeppo by skulle gå vidare med att förverkliga sina utvecklingsmål.

2.

Överst på listan fanns ett seniordagis. Tidigare hade Nykarleby stad upprätthållit en lägenhet där man kokade mat åt pensionärerna och där de kunde samlas för att umgås och snickra eller handarbete litet om krafterna tillät. Detta hade dock lagts ner och nu ville man ha det tillbaka.

Jeppoborna förhandlade först med staden. Staden har ett ansvar för att jämlikt ta hand om sina medborgare och det gäller seniorerna i Jeppo också. Men om Jeppoborna därtill vill betala litet mera via skatten för att få bättre service så – fritt fram. Man lyckades snabbt komma överens om hur mycket tilläggskostnaden skulle vara som Jeppoborna borde betala.

Alla byråkratiska svängar i omröstningsförberedelserna klarades till en början av utan problem. Men det

fanns ett praktiskt problem. Pensionärerna som skulle använda seniordagis hade oftast inte tillgång till bil. Det gjorde att bara pensionärerna i centrum skulle kunna dra full nytta av servicen. Detta problem kom fram i samband med hörande processen som häradsrätten och initiativtagaren byrådet ordnade. Jeppos periferi ville inte ställa upp och betala för en service som de inte kunde använda i praktiken.

Kritiken var så kraftig att om omröstningen skulle ha genomförts i den form som man från början tänkt så skulle det ha blivit nej. Och det hade inte bara varit de som bodde i periferin utan också de i centrum, som tyckte att det var ojämnt, som hade röstat nej.

Byrådet sammanträdde till ett krismöte. Behovet av seniordagis var alla överens om men hur lösa centrum – periferi konflikten? Man beslöt att ändra på förslaget så att det också skulle innefatta en subventionerad, daglig transportservice till dagiset. Samtidigt utsträckte man transportservicen så att den också kunde användas för resor till Nykarleby för pensionärer men också för andra som behövde åka in till centrum.

Detta var ett lyckat drag. Förutom att man löste problemet med orättvisan kring seniordagiset så skapades en kollektiv transportmöjlighet.

Servicen fungerade så att ett antal bilburna jeppobor ställde upp som frivilliga chaufförer (detta krävde litet specialtillstånd men det är en annan historia). Sedan skapades en jourtjänst så att det alltid fanns någon

att ringa om man behövde skjuts. Till samma person kunde man ringa om man var på väg till t.ex. Nykarleby, Jakobstad eller Vasa och kunde tänka sig att ta passagerare. Man kallade systemet Jeppo-liftning. De som skjutsade fick en liten ersättning för bensin och besvär. Hälften av det som betalas ut står passageraren för, andra hälften kommer från den skatt man driver in för seniordagiset.

Men när den här förändringen i initiativet skulle in på röstsedeln blev det tvärstopp. Man får inte blanda in två olika saker i samma omröstning menade häradsrätten, en helt riktig tolkning av folkomröstningslagen.

Det blev nya krismöten i Jeppo. Alla var överens om det förträffliga i konstruktionen, också häradsrättens representanter. Men hur skulle man göra det rent tekniskt?

Lösningen blev TVÅ omröstningar på samma röstsedel, en om dagis och en om transporter. Det var inte en idealisk lösning. Tänk om bara dagis gick igenom men transporter föll bort? Men sammanhållningen i Jeppo var stark. Efter kampen med kommunen kring den förra omröstningen litade man på varandra i Jeppo. Det blev klart ja för båda förslagen och systemet kunde köra i gång. ”Vi har kanske inte så mycket eurokapital att ta till.” sa byrådedets ordförande ”Men när det gäller socialt kapital, ja då har vi djupa fickor!”

Systemet medför också mindre utsläpp av växthusgaser vilket uppmärksammats positivt av miljömyndigheterna. Det innebär också att folk åker med icke-

professionella förare vilket inte uppmärksammats lika positivt av taxiförbundet. Dessutom är skattemyndigheterna sura eftersom chaufförerna får en inkomst utan att betala skatt.

Men systemet fungerar bra!

3.

Kommunerna, också Nykarleby, har i praktiken lagt ner ungdomsverksamheten. Detta har i Jeppo lett till att unga mopedpojkar driver omkring och ställer till med ofog och är allmänt stökiga. De har ingenstans att ta vägen.

Byrådet hade i sin plan ett verkstadsutrymme där ungdomen under översikt skulle kunna mecka med sina mopeder. Det tog tid innan man hittade en lämplig lokal. Den befann sig nära gränsen till Ytterjeppo. När man körde i gång planeringen blev Ytterjeppoborna intresserade. De upplevde att de också hade samma behov. Slut resultatet blev att man kom överens om att göra ett nytt distrikt; Jeppo – Ytterjeppo.

Man skred igen till omröstning och fick ett positivt resultat.

Nu är det litet lugnare i Jeppo centrum på fredagskvällarna och ungdomen har en populär sysselsättning. Hembygden blev litet bättre att bo i tyckte mopedpojkar.

4.

Det fanns en större och lite mer komplicerad fråga som man också ville ta upp i Jeppo. Man var inte nöjd med den barnomsorg som kommunen ordnade. Man ansåg att man kunde göra det mycket bättre själva. Kommunen beaktade t.ex. inte att jordbruksarbete är säsongbetonat. Under arbetstopparna behövs mycket mera dagvård och för stora delar av dagen men kommunen hade samma utbud året om.

Jeppobornas initiativ gick den här gången ut på att Jeppoborna inte skulle betala för någon dagvård till kommunen. Den procent i den kommunala budgeten som går till barndagvård skulle dras av Jeppobornas kommunalskatt. I stället skulle i stort sätt samma summa gå till en egen barndagvårdscentral i Jeppo.

Byrådet hade räknat ut att man kunde skapa en bättre service till en lägre kostnad genom ett dylikt arrangemang.

Nykarleby protesterade. Man hävdade att det fanns vissa frågor, om omhändertagande t.ex., som kommunen måste ha ansvaret för. Man började förhandla om saken och kom till en lösning som betydde att en del av barndagvården fortfarande skulle skötas av staden men den kostsamma praktiska dagvården skulle jeppoborna ha ansvar för. Kommunen skulle dock sköta övervakningen.

Enigheten blev nästan total i Jeppo men också i kommunen om att förslaget var gott. Omröstningen blev nästan en formalitet, förslaget gick igenom nästan utan nej-röster men röstningsprocenten blev lägre än vanligt. Jeppoborna hade vant sig vid att goda förslag går igenom och saken hade i stort samförstånd diskuterats så många gånger att resultatet var självklart.

5.

Jeppoborna har dock inte enbart funderat på kommunal service.

Jeppo Kraft har i generationer varit en orsak till stolthet i Jeppo. Det har varit ett fungerande företag som försett bygden med el ur vattenkraft. Men Nykarleby har lagt verksamheten under sitt kraftbolag och Jeppos möjligheter att dra nytta av älven har inte utnyttjats. Kommersiella krafter har inte varit intresserade eftersom marginalerna är för små.

Detta var bakgrunden till att följande folkomröstning gällde skapande av ett byrådsägt kraftbolag. Kan en kommun hålla sig med kraftverk så kan väl en by, tänkte man.

Byrådet ordnade igen en folkomröstning. Den här gången behövde man inte be om pengar via nya skatter eftersom företaget – det nya Jeppo Kraft – på sikt skall gå med en liten vinst. Inte mycket förstås. Man vill ge så billig el som möjligt.

Jo, förslaget gick igenom.

Och det är inte längre alls så mörkt i Jeppo som elaka tungor påstår...

Byrådet håller i alla trådarna, ser till att alla projekten fungerar. Samtidigt fortsätter byrådet sitt arbete genom att identifiera behov och försöka lösa problemen. Nu när man märkt att byn kan få konkreta saker gjorda och att alla får vara med och bestämma genom folkomröstning har aktiviteten i byn ökat. Folk går på möten och kommer med förslag som aldrig förr...

Men det uppkommer hela tiden nya problem det ena kvistigare än det andra. Den nya tekniken, globaliseringen, åldersstrukturen i Jeppo osv., allt måste beaktas.

”Världen blir nog aldrig färdigbyggd, inte ens i Jeppo.” suckar byrådets ordförande förnöjt.

Gryning i byn...

KÄLLHÄNVISNINGAR

- ¹ Weatherford, Jack, *Indian Givers*, New York, Ballantine Books, 1990
- ² Wikipedia
- ³ Carman H J, Syrett H C, Wishy B W, *A History of the American People, Volume 1* Alfred A Knopf, INC. 1960
- ⁴ Axelrod, Allan, *What every American should know about American history* Adams Media Corporation, Holbrook 1992 .
- ⁵ Zinn, Howard, *People's History of the United States 1492 – Present*, New York, HarperCollins Publishers Inc. 1999
- ⁶ Zinn Howard, *Voices of a people's history of the United States*, Seven Stories Press, 2004
- ⁷ Boller, Paul F. JR. *Not so! 1995*, Oxford University Press, New York
- ⁸ Weatherford, Jack, *Indian Givers*, New York, Ballantine Books, 1990
- ⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Frontier_Thesis
- ¹⁰ Weber A Bruce, Crossing the Next Meridian: The Economics of Rural-Urban Interdependence, Institutions, and Income distribution in the American West, *Journal of Agricultural and Resource Economics* 1998
- ¹¹ Eaton, Allen H. *The Oregon System – The Story of direct legislation in Oregon*, 1912
- ¹² Oregon Blue Book, <http://bluebook.state.or.us/state/elections/electionso9.htm>
- ¹³ County Initiative and Referendum Manual, 2008, Secretary of State, Oregon
- ¹⁴ Intervju med Bob Forth, 20.12.2008 skattekonsult i Pine Wally
- ¹⁵ Intervju med Frances Gulick, 2.12.2008 initiativtagare till en folkomröstning för nytt skattedistrikt.
- ¹⁶ Bartlett Spring: *Pine Eagle Health District Report*, 2008 opublicerad rapport skriven för Lokus
- ¹⁷ *Voters' Pamphlet*, Oregon General Election, November 4, 2008, Oregon Secretary of State.
- ¹⁸ Davis, Summer, intervju 8.12.2008 på Secretary of State, office
- ¹⁹ Ellis, Richard J. *Democratic Delsions: The Initiative Process in America*. 2002, University Press of Kansas
- ²⁰ Budge, Ian *The new Challenge of Direct Democracy* 1996, Polity Press, Cambridge
- ²¹ Intervju 26.11.2008 med Jennifer Watkins, Director of Community Development, Baker County
- ²² Intervju 5.12.2008 med Jim Azumano i egenskap av tidigare anställd på Goveners office's landsbygdskansli
- ²³ Intervju sommaren 2007 med Backstrom Steve Hells Canyon Journal i Halfway <http://tvapa.com/halfway>
- ²⁴ McCombs, Maxwell, *Settign the Agenda*, Polity Press, Malden, 2007
- ²⁵ Myrdal, Janken, *Motsatstänkande i praktiken*, 2004 Folkets årsbok

ATT UTNÄMNA DEN REPRESENTATIVA DEMOKRATIN TILL DEN ENDA DEMOKRATIN ÄR SPECIELLT SVÅRT ATT GÅ MED PÅ NÄR DEN FUNGERAR SOM DEN GÖR I DAGENS LÄGE, NÄSTAN HÄLFTEN AV DE RÖSTBERÄTTIGADE LÅTER BLI ATT RÖSTA I KOMMUNALVAL OCH DE SOM RÖSTAR VÄLJER MELLAN VALPROGRAM SOM ÄR FÖRVILLANDE LIKA VARANDRA.

MINA FUNDERINGAR HAR LETT MIG FRAM TILL EN BESKRIVNING AV DEN GODA DEMOKRATIN SOM LYDER UNGEFÄR SÅHÄR: DEMOKRATI ÄR NÄR INDIVIDER JÄMLIKT KAN PÅVERKA SIN MILJÖ, DE SAMHÄLLELIGA OCH SOCIALA SAMMANHANG DÄR DE FINNS MED. DET DEMOKRATISKA SAMHÄLLET ERBJUDER SYSTEMATISKT MÖJLIGHETER ATT PÅVERKA ALLA NIVÅER I SAMHÄLLET MEN GER OCKSÅ KONTINUERLIGT SINA MEDBORGARE MÖJLIGHETER ATT SJÄLVTA INITIATIVET TILL PÅVERKAN.